
Dr Slađana ANĐELKOVIĆ
Geografski fakultet, Beograd
Dr Zorica STANISAVLJEVIĆ PETROVIĆ
Filozofski fakultet, Niš

Pregledni naučni rad
PEDAGOGIJA
LXVII, 2, 2012.
UDK:
37.018.53(498)"1920/1929" ;
37.014.523(498)"1919/1948" ;
371.3::2(498)"1919/1948"

LETNJI TEČAJEVI U FUNKCIJI PRIPREMANJA UČITELJA ZA RAD U SRPSKIM VEROISPOVEDNIM ŠKOLAMA U RUMUNIJ¹

Rezime: U zemljama u kojima srpski narod čini manjinsko stanovništvo, uloga učitelja u srpskim školama izuzetno je značajna za očuvanje kulture, tradicije i nacionalnog identiteta. Tokom čitavog perioda postojanja, srpske osnovne škole u Rumuniji bile su suočene sa problemom hroničnog nedostatka stručnih kadrova – učitelja. U radu se razmatra uloga i značaj letnjih tečajeva u pripremanju učitelja za rad u srpskim veroispovednim osnovnim školama u Rumuniji. Proučavanjem i analizom pedagoške dokumentacije o pripremanju učitelja za nastavu putem letnjih tečajeva, došli smo do zaključka da ovi podaci predstavljaju značajno pedagoško nasleđe, pre svega u delu borbe za očuvanje kontinuiteta u školovanju srpskog učiteljskog kadra na teritoriji današnje Rumunije.

Letnji tečajevi za pripremanje učitelja održavani su u Temišvaru u periodu od 1920 do 1929. godine. Tokom šest tečajeva osposobljeno je 18 kandidata koji su uspeli da steknu učiteljske diplome na državnim učiteljskim školama. Na taj način je donekle ublažen nedostatak kadrova, a učiteljska mesta popunjena učiteljima koji su realizovali nastavu na maternjem – srpskom jeziku. Pripremanjem stručnih kadrova letnji tečajevi dali su značajan doprinos očuvanju srpskih pravoslavnih veroispovednih škola, u tom periodu za srpsko stanovništvo jedinih škola sa nastavom na maternjem jeziku.

Ključne reči: letnji tečajevi, pripremanje učitelja, srpske veroispovedne škole u Rumuniji.

Koncepcija pripremanja učitelja za realizovanje nastave na maternjem jeziku predstavlja složeno i kompleksno pitanje koje je uslovljeno različitim faktorima: odnosom društva prema nacionalnim manjinama, stepenom demokratičnosti i otvorenosti sistema vaspitanja i obrazovanja u smislu uvažavanja posebnosti

¹ Rad je nastao u okviru projekta Instituta za pedagogiju i andragogiju (Filozofski fakultet, Beograd) »Modeli procenjivanja i strategije unapređivanja kvaliteta obrazovanja« (br. 179060) i projekta »Tradicija, modernizacija i nacionalni identitet u Srbiji i na Balkanu u procesu evropskih integracija« (br. 179074) koji se realizuje na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Nišu, a finansira ga Ministarstvo nauke i tehnologije RS.

nacionalnih manjina, zalaganjem zemlje matice i samog manjinskog stanovništva za očuvanju kulture, tradicije i škola na maternjem jeziku. Sa aspekta očuvanja kulture, vere, maternjeg jezika i nacionalnog identiteta Srba u Rumuniji, srpski učitelji ostavili su neizbrisiv trag u delu razvoja prosvete i kulture Srba na teritoriji Rumunije. Adekvatno pripremanje učitelja za rad u srpskim školama i sekcijama i danas predstavlja aktuelno pitanje za srpsko stanovništvo u Rumuniji. Na teritoriji današnje Rumunije, Srbi i Rumuni žive zajedno od dolaska južnih Slovena na Balkansko poluostrvo. Sve do XVIII veka Srbi su činili apsolutnu većinu banatskog stanovništva, da bi se od 1718. godine, kada je Banat postao deo Habsburške monarhije, etnička struktura banatskog stanovništva bitno izmenila sa tendencijom opadanja broja Srba, što je posebno došlo do izražaja nakon Prvog svetskog rata.² U tom periodu za opstanak, obrazovanje i dalji razvoj srpskog stanovništva u Rumuniji veliki značaj imale su srpske škole, u kojima se kroz nastavu na maternjem jeziku, radilo na očuvanju tradicije, kulture, vere, jezika, pisma i nacionalnog identiteta. Posebnu ulogu, u tom kontekstu, imali su učitelji u srpskim veroispovednim pravoslavnim osnovnim školama, kao nosioci očuvanja i razvoja srpske prosvete i kulture u Rumuniji. U našoj, a i rumunskoj, pedagoškoj periodici ova tema nije na sistematski način razmatrana, mada je prisutan porast interesovanja za proučavanja tradicije i pedagoškog nasleđa kao osnove za građenje savremenih koncepcija obrazovanja koje imaju svoje korene u dugoj i bogatoj obrazovnoj tradiciji srpskog naroda na ovim prostorima.

Rad srpskih veroispovednih škola u Rumuniji u periodu od 1919. do 1948. godine

Poznato je da su još u XVIII veku na teritoriji Habsburške monarhije u delu Vojne granice radile srpske veroispovedne osnovne škole. O njima su brinula mesna srpska opštstva uz nadzor vojnih predstavnika vlasti. Škole su nastale kao težnja srpskog stanovništva da se suprostavi ponemčivanju i pokatoličenju, koje se odvijalo u državnim školama u kojima je nastava organizovana na nemačkom jeziku. Uprkos brojnim teškoćama, koje su pre svega vezane za finansiranje i nedostatak kadrova, škole su opstale u dužem vremenskom periodu, tačnije sve do 1948. godine, kada su i zvanično ukinute. Prema navodima N. Gavrilovića »...bečki dvor i vrhovne vojne vlasti nisu bile protiv srpskih veroispovednih škola, ali nisu prikrivale ni odbojnost prema njima, smatrajući da se učenjem časlovca, psaltira i crkvenog pojanja napamet ne može obrazovati savremeni podanik« (Gavrilović, 1994: 361).

Posebno teški uslovi za rad srpskih veroispovednih škola nastaju u periodu koji ćemo pratiti u ovom radu, od 1919. do 1948. godine, kada se pored postojećih materijalnih problema, javlja problem nedostatka učiteljskog kadra. Prema navodima S. Kostića »Srbi u gornjem delu Banata u županijama Timiš-Torontalskoj i Aradskoj imaju svoje srpske veroispovedne osnovne škole u kojima se nastava predaje na maternjem – srpskom jeziku i za koje srpski narod bira Srbe za učitelje, a koje srpski narod bez pomoći Kraljevine Rumunije, sam iz svojih sredstava izdržava.«³ Za osnivanje i rad ovih škola zadužen je Veliki upravni savet, Eparhijska skupština sa svojim odsecima, me-

² Kontinuirano opadanje broja srpskog stanovništva detaljnije opisuje Radan, N. M. (2001) u članku »Banatski Srbi i njihova naselja u prošlosti i danas«, *Književni život*, XLV br. 1. (121), str. 12–13.

³ O finansiranju srpskih veroispovednih pravoslavnih škola potpunije podatke navodi Kostić, S. u delu *Srpska crkva i škola u Rumuniji 1930. godine*, Uprava pravoslavne srpske eparhije temišvarske, Temišvar, 1931. str. 36.

sne crkveno-opštinske skupštine i crkveni i školski odbori. Premda se nastojalo da u svim mestima u kojima je većinsko srpsko stanovništvo postoje i škole, broj srpskih veroispovednih pravoslavnih škola je usled zatvaranja škola, opadanja broja učenika i otvaranja novih, stalno varirao. Prema podacima koje navodi D. Sabljčić u periodu od 1919 do 1946. godine u Rumuniji je bilo 54 takvih škola, u kojima je nastavu od I do VI razreda pohađao različit broj učenika. Primera radi, najveći broj učenika imala je škola u Srpskom Sematronu, koju je u školskoj 1935/36, godini pohađao 281 učenik, dok se najmanji broj učenika beleži u Čakovu, u kojoj je 1941/42. školske godine bilo svega četiri učenika.⁴ Neophodno je pomenuti da je prisutna tendencija opadanja učenika pri upisu u starije razrede, što se može objasniti činjenicom da su roditelji zadržavali decu u porodici kako bi pomagala u domaćinstvu, poljskim radovima, ili su ih slali na učenje raznih zanata. Imajući u vidu teško materijalno stanje stanovništva, nadležni organi, pre svega mesni crkveno-školski odbori, upravitelji škola i učitelji su bili tolerantni, pri upisu dece i evidentiranju izostanaka, mada su roditelji dece I i II razreda, bili kažnjavani usled neopravdanog izostajanja dece sa nastave.

Pored problema neredovnog pohađanja i opšte tendencije smanjenja broja dece, značajan problem koji je pratio srpske veroispovedne škole tokom čitavog perioda njihovog postojanja, a posebno nakon 1919. godine, odnosio se na nedostatak učiteljskog kadra. Nedostatak stručno pripremljenog kadra, kao hronični problem srpskih veroispovednih osnovnih škola, uslovljen je, pre svega, opštim društvenim okolnostima koje nastaju nakon administrativne podele Banata, slabim opredeljivanjem mladih za učiteljski poziv, kao i lošim materijalnim uslovima u kojima su radili veroispovedni učitelji. Opšte društvene okolnosti nastale nakon administrativne podele Banata 1919. godine, uticale su na odlazak velikog broja srpskih intelektualaca iz Rumunije u zemlju maticu – Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Među njima, najbrojniji su bili učitelji i sveštenici. Takve okolnosti dovele su do ogromnog deficita kadra u srpskim veroispovednim pravoslavnim osnovnim školama, jedinim školama na teritoriji Rumunije u kojima se nastava izvodila na maternjem – srpskom jeziku. S obzirom na to da su ove škole neposredno bile podređene Eparhijskoj upravi, složeni zadatak rešavanja pitanja nedostatka učiteljskog kadra, postao je jedan od glavnih problema najviših crkvenih vlasti.

Organizacija i rad letnjih tečajeva

U cilju brzog i efikasnog rešavanja ogromnog nedostatka učitelja koji bi realizovali nastavu na maternjem jeziku, temišvarska Eparhijska uprava je uz saglasnost Narodnog školskog saveta u Sremskim Karlovcima i uz odobrenje Ministarstva nastave iz Bukurešta, organizovala letnje tečajeve za pripremanje učitelja. Premda je Eparhijska uprava pokazivala zavidan napor i zalaganje, pripremanje novih učitelja za rad u srpskim veroispovednim školama bilo je od samog početka praćeno nizom objektivnih teškoća. Naime, u Rumuniji nije bilo učiteljskih škola sa srpskim nastavnim jezikom, a školovanje u učiteljskim školama u Jugoslaviji zahtevalo je dodatna sredstva i ulaganja, tako da je u nedostaku boljeg rešenja korišćena mogućnost za pripremanje učitelja u državnoj Učiteljskoj školi u Temišvaru, na rumunskom jeziku. Premda su sve pome-

⁴ Mrežu škola, kao i broj učenika u srpskim veroispovednim pravoslavnim školama dao je Sabljčić, D. u delu *Srpsko školstvo u Rumuniji, 1919–1989*, Demokratski savez Srba i Karaševaka u Rumuniji, Temišvar, 1996, str. 30.

nute mogućnosti u suštini predstavljale dobra rešenja, ipak one nisu mogle doprineti trenutnom rešavanju pitanja nedostatka kadra, jer je školovanje učitelja trajalo dosta dugo. S obzirom na to da je ogroman nedostatak učitelja u srpskim veroispovednim osnovnim školama vodio ka ukidanju ovih škola, Eparhijska uprava je bila prinuđena da traži druga rešenja koja bi doprinela brzom i efikasnom rešavanju problema.

U cilju obezbeđivanja učiteljskog kadra za srpske veroispovedne pravoslavne škole, a zahvaljujući upornom zalaganju temišvarske Eparhijske uprave, organizovani su letnji tečajevi za pripremanje učitelja u periodu od 1920 do 1929. godine. Pripremanje budućih učitelja putem letnjih tečajeva trebalo je da reši akutan problem nedostatka kadra, koji je u srpskim školama bio evidentan. Primera radi, prema navodima S. Kostića, na 60 učiteljskih mesta 1920/21. godine, radilo je 19 učitelja sa školskom spremom, naredne 1921/22. školske godine samo njih 15, dok ih je u školskoj 1923/24. godini bilo 12, a već školske 1925/26. godine, samo 10.⁵ U takvim okolnostima, kao jedinu realnu mogućnost za brzo popunjavanje učiteljskih mesta, eparhijska školska uprava je videla u organizovanju tečajeva na kojima bi se pripremali budući učitelji. Po odobrenju Narodnog školskog saveta iz Sremskih Karlovaca, Eparhijski školski odbor se dopisom br. 70/1920. na srpskom jeziku, obratio Odseku za prosvetu Glavnog upravnog saveta u Klužu.⁶ U odgovoru na dopis Eparhijskog školskog odbora Narodni školski savet je načelno odobrio predlog i dao saglasnost da se prvi učiteljski tečaj održi između 15. jula i 1. oktobra 1920. godine u Temišvaru. Tečajevi su bili organizovani za apsolvente nižih gimnazija koji su privremeno vršili dužnost učitelja u srpskim veroispovednim osnovnim školama u Rumuniji.⁷

Prema preporukama Narodnog školskog saveta tečaj su mogli pohađati mladići i devojke sa završenom nižom gimnazijom, koji su stariji od 17 godina. U skladu sa zahtevom Ministarstva nastave tečaj je organizovan pod pokroviteljstvom Učiteljske škole u Temišvaru. Za upravitelja tečaja postavljen je dr Antanasije Popović, direktor Učiteljske škole u Temišvaru. Uslov za upisivanje tečaja bila su završena četiri razreda srednje škole, planirano je da se obuka odvija četiri letnja raspusta zaredom, a da predavanja traju dva do tri meseca godišnje. Nakon svakog tečaja planirano je polaganje ispita u prisustvu školskog nadzornika, a uspešnim završavanjem sva četiri tečaja kandidati su se mogli prijaviti na diplomski ispit za učitelja. Predviđeno je da se na tečaju predaju sledeći predmeti: rumunski jezik – Pavel Bosika, direktor rumunske osnovne škole u Temišvaru; somatologija, psihologija i pedagogija – jeromonah Stefan Ilkić, eparhijski školski referent; srpski jezik, didaktika i metodika – Tanasije Kostić, umirovljeni učitelj; istorija, zemljopis i pevanje sa pojanjem – Manojlo Popov, srpski učitelj; ustav – Antanasije Popović; domaćinstvo i ručni rad – Olga Koc Sifnios, privremena učiteljica u Temišvaru (Gradu).⁸ Na kraju svakog tečaja planirani su opšti ispiti, a uspešnim polaznicima dodeljena su uverenja o završenom tečaju. Posle dve godine učiteljskog rada polaznici tečaja su mogli polagati ispit za definitivu, uslov za dobijanje stalnog naimenovanja kao osposobljeni učitelji.

⁵ Tendenciju opadanja broja učitelja u srpskim pravoslavnim veroispovednim osnovnim školama dao je S. Kostić u navedeno delo, 1931, str. 38-39.

⁶ Dopis Eparhijskog školskog odbora br. 70/1920. Navedeni izvor.

⁷ Dopis Eparhijskog školskog odbora br. 67/15.03.1920. kao i ostali dopisi koji se pominju u tekstu potiču iz izvora Državnog arhiva, Timiška filijala. Fond srpskog pravoslavnog vikarijata u Temišvaru.

⁸ Dopis Narodnog školskog saveta br. 237/1920.

U skladu sa odredbama Ministarstva nastave *Prvi učiteljski tečaj* bio je održan u periodu od 15. jula do 16. septembra 1920. godine. Na tečaj je bilo upisano svega 27 kandidata. Nastavne programe sastavio je učitelj Manojlo Popov prema programima viših razreda učiteljskih škola u Temišvaru i Kraljevini Jugoslaviji.

Tabela br. 1: *Nastavni plan za I odeljenje učiteljskog tečaja*

Veronauka	2 časa nedeljno
Srpski jezik	4 časa
Rumunski jezik	4 časa
Somatologija	2 časa
Psihologija	2 časa
Pedagogija	2 časa
Didaktika	2 časa
Metodika	6 časova
Istorija Rumuna	3 časa
Zemljopis Rumunije	2 časa
Državni ustav	1 čas
Pevanje	2 časa
Domaćinstvo	1 čas
Ručni rad za ženske	2 časa

U izveštaju sa sastanka od 22. septembra 1920. godine, nastavnici su sastavili konačan bilans prvog učiteljskog tečaja: od 27 upisanih, četvero je odustalo, na ispiti- ma se pojavilo 23, a uspešno iz svih predmeta položilo 18 kandidata, dok je petoro upućeno na popravne ispite. Svedočanstva o pohađanju prvog učiteljskog tečaja izdata su naknadno i to na rumunskom i srpskom, pri čemu je rumunski tekst smatran originalom, a srpski prevodom i prepisom. Prema izveštaju Tanasija Kostića koji je upućen Eparhijskom školskom odboru, navodi se da su svedočanstva potpisali svi nastavnici tečaja (Izveštaj 51/380–459/1921).⁹

Drugi učiteljski tečaj održan je između 1. jula i 1. septembra 1921. školske go- dine, na osnovu odobrenja Ministarstva nastave i to sa prvim i drugim odeljenjem. U prvom odeljenju bilo je upisano 15 novih kursista, a u drugom 17 kursista koji su za- vršili prvi tečaj.¹⁰ Nastavni plan rada za prvo odeljenje preuzet je od prethodne godine, a u drugom odeljenju predavani su sledeći predmeti:

⁹ Izveštaj Tanasija Kostića o radu prvog tečaja, koji je upućen Eparhijskom školskom odboru, br. 51/380–459/1921. Navedeni izvor.

¹⁰ Dopis Ministarstva nastave iz Bukurešta, br. 2596/1021. Navedeni izvor.

Tabela br. 2: Nastavni plan za II odeljenje učiteljskog tečaja.

Veronauka	2 časa
Psihologija	2 časa
Pedagogija	2 časa
Metodika i didaktika	8 časova
Rumunski jezik	4 časa
Srpski jezik	4 časa
Istorija Rumuna	3 časa
Zemljopis Rumunije	2 časa
Crtanje	1 čas
Ručni rad za ženske	1čas
Pevanje	1 čas
Gimnastika	1 čas

Nastavnici tečajeva bili su: Tanasije Kostić za metodiku i didaktiku (I,II), srpski jezik (II), crtanje (I); Miloje Marcikić, sveštenik, za veronauku (I,II), Vladimir Živojinov, učitelj za metodiku (I), didaktiku (I), somatologiju (I), ustav (I,II); Đura Milanković učitelj, za pedagogiju (I,II), psihologiju (I,II), pojanje i pevanje (I,II); Manojlo Popov, učitelj, za istoriju Rumuna (I,II), zemljopis Rumunije (I,II), srpski jezik (I,II); Pavel Bosika za rumunski jezik (I,II) Olga Koc Sifnios za ručni rad i domaćinstvo (I,II). Prema objavi Eparhijske školske uprave br. 517380–459/1921 tečaj je sa uspehom završilo svih 15 iz prvog i 16 polaznika iz drugog odeljenja.¹¹

Treći učiteljski tečaj održan je na osnovu odbrenja Ministarstva nastave sa drugim i trećim odeljenjem. U svakom odeljenju bilo je po 15 polaznika, a na ovom tečaju nastavnici su bili: Vasa Vrtipraški, eparhijski školski referent, Miloje Marcikić, sveštenik; Đura Milanković, Vladimir Živojinov, Vera Starosolska, učiteljica, Manojlo Popov i Pavel Bosika. Tečajem je rukovodio dr Antanasije Popović. U toku ovog tečaja polaznici su držali praktične časove. Jedan kursista iz drugog odeljenja je odustao, a preostalih 14 iz drugog i 15 iz trećeg su sa uspehom položili ispite (Sabljić, 1996: 115).

Četvrti učiteljski tečaj je održan, takođe, na osnovu novog odobrenja Ministarstva nastave.¹² Prema navodima iz službenog izveštaja Eparhijskom školskom odboru o odobrenju učiteljskog tečaja, na tečaju je bilo 14 kursista u trećem i 13 u četvrtom odeljenju. Po završetku tečaja Eparhijski školski odbor je dopisom izvestio Ministarstvo nastave da je 13 kursista završilo četiri propisana letnja tečaja, te da za njih treba organizovati učiteljski diplomski ispit. Eparhijski odbor je predlagao da se ispit održi za vreme Božićnog raspusta u Učiteljskoj školi u Temišvaru, pod predsedništvom dr Antanasija Popovića.¹³ Učiteljska škola je dopisom izvestila Eparhiju da će na osnovu naredbe Temišvarskog oblasnog školskog inspektorata organizovati diplomski ispit za srpske učitelje kursiste tokom Božićnog raspusta. Takođe, u dopisu stoji da kandidati do 15. decembra treba da podnesu uverenje o završenoj nižoj gimnaziji, o učiteljskom stažu od najmanje tri godine, o završenim letnjim tečajevima i zapisnik o inspekciji.¹⁴

¹¹ Objava Eparhijske školske uprave, br. 517380-459/1921. Navedeni izvor.

¹² Odobrenje Ministarstva nastave, br. 200971923. Navedeni izvor.

¹³ Dopis Eparhijskog školskog odbora Ministarstvu nastave, br. 4000/258/1923. Navedeni izvor.

¹⁴ Dopis učiteljske škole Eparhijskoj upravi, br. 255/07.11.1923. Navedeni izvor.

Međutim, i pored svih priprema ispit nije organizovan. Na nove eparhijske zahteve Ministarstvo nastave je odgovorilo dopisom u kome se daje novo odobrenje da se Srbi kursisti sa četiri uspešno završena tečaja mogu prijaviti za polaganje učiteljskog diplomskog ispita u septembru 1924. godine. Oblasni školski inspektorat je precizirao da će se ispit održati na rumunskom jeziku, čak i iz veronauke, a da se srpski jezik neće ni polagati. I pored brojnih zahteva i zalaganja eparhijske uprave, Ministarstvo nastave nije odbrilo da se diplomski ispit polaže na srpskom jeziku. Zbog novonastalih problema, Eparhijska uprava je organizovala još jedan letnji tečaj, ali na rumunskom jeziku.

Peti učiteljski tečaj organizovan je u julu i avgustu 1924. godine sa nastavom na rumunskom jeziku. Tečaj je pohađalo 18 polaznika i to pet sa tri i 14 sa četiri završena tečaja. Predavanja su održana na rumunskom jeziku iz sledećih predmeta: matematika, prirodopis, istorija, zemljopis, rumunski jezik, pedagogija, poljoprivreda, a izvođeni su i praktični časovi. Prema navodima iz izveštaja Eparhijskog školskog odbora o tečaju 1924. godine, tečajem je, kao i prethodnih godina rukovodio dr Atanasije Popović.¹⁵

Nakon završenog tečaja Eparhijski školski odbor se ponovo obratio Ministarstvu nastave sa zahtevom da 18 kursista, koji su sa uspehom završili tečaj na rumunskom jeziku, dobiju dozvolu da se prijave za polaganje učiteljskog diplomskog ispita. Istim dopisom je, takođe, zamoljeno da se na diplomskom polaže i srpski jezik, kao i da se veronauka ispituje na srpskom jeziku, jer će učitelji raditi u srpskim pravoslavnim veroispovednim osnovnim školama. Odgovor od strane Ministarstva nastave stigao je sa velikim zakašnjenjem. Ministarstvo nastave je dopisom obavestilo Županijski školski inspektorat da se srpski kursisti mogu prijaviti za polaganje učiteljskog diplomskog ispita samo legalno i pod istim uslovima kao i rumunski učitelji. Dopisom je, takođe, precizirano da se ne dozvoljava polaganje ispita iz srpskog jezika, kao i da se ne dozvoljava ispitivanje iz veronauke na srpskom jeziku. Eparhijska uprava je morala prihvatiti i takve uslove kao jedino moguće rešenje.¹⁶ Međutim, komisija za diplomski učiteljski ispit srpskih kursista se sastala tek 11. maja 1926. godine. Iz zapisnika sa učiteljskih diplomskih ispita za 1926. godinu, može se videti da je predsednik komisije bio dr Atanasije Popović, a članovi Đorđe Dragičesku, A. Kalugaru, O. Pop i A. Bone.¹⁷ Na učiteljskom diplomskom ispitu polagali su se sledeći predmeti: rumunski jezik i matematika – pismeni ispit, rumunski jezik, veronauka, istorija Rumuna, geografija Rumunije, fizika, prirodopis, poljoprivreda, pedagogija i pedagoška praksa. Na ispitima koji su održani od 11. do 16. maja u Učiteljskoj školi u Temišvaru, od devet kandidata, samo jedan je odbijen, dok su ostali položili sa uspehom. Učiteljski diplomski ispit u majskom roku 1926. godine položili su: Aurelija Adamović, Ilija Dišić, Velinka Đorđević, Darinka Mijatov, Vladimir Nenadov, Živa Pašić, Ivan Rakić i Nevenka Tomin. Iste godine na diplomskom učiteljskom ispitu organizovanom za Rumune septembra 1926. godine, prijavilo se i pet srpskih kursista, ali je diplomski ispit položio samo jedan – Milan Mijatov. Pošto je potreba za učiteljskim kadrom u srpskim pravoslavnim veroispovednim osnovnim školama u Rumuniji bila sve izražanija, Eparhijska uprava je nastojala da organizuje još jedan učiteljski tečaj.

¹⁵ Izveštaj Eparhijskog školskog odbora, br. 54/106-27/1924. Navedeni izvor.

¹⁶ Dopis Ministarstva nastave, br. 11258/1925. Navedeni izvor.

¹⁷ Zapisnici sa dipomskih ispita za 1926. godinu. Učiteljski diplomski ispit, majski rok, 1926. Navedeni izvor.

Šesti učiteljski tečaj održan je sa odobrenjem Ministarstva nastave u periodu od 25. avgusta do 30 septembra 1929. godine. Na ovom tečaju nedeljno je držano po 43 časa iz sledećih predmeta: veronauka, srpski jezik, istorija (na rumunskom jeziku), ustav (na rumunskom jeziku), somatologija, psihologija, metodika račun, pojanje i pevanje.¹⁸ Nastavnici tečaja bili su, kao i prethodnom periodu, dr Antanasije Popović, prota Dušan Gajić, Pavel Bosika, Manojlo Popov i Đura Milanković. Prema navodima »Glasnika« iz 1929. godine, od upisana 42 kandidata, troje njih je nastavilo rumunske učiteljske tečajeve u gradovima Ramniku Valčea i Kampulung Muschel, a diplomatske ispite položili su 1932. godine u učiteljskoj školi u Klužu.¹⁹ Državne školske vlasti zahtevale od Eparhijske uprave da više ne postavlja lica bez odgovarajuće stručne sprema na upražnjena učiteljska mesta, tako da se u tom periodu nastojalo da se polaznici letnjih kurseva što pre upute na polaganje diplomskog učiteljskog ispita. Tokom narednih godina, još četiri polaznika letnjih kurseva se prijavilo za polaganje diplomskog učiteljskog ispita: Živa Popović u Učiteljskoj školi u Temišvaru, Vasa Rosić u Učiteljskoj školi u Bukureštu, Smilja Racić i Julijana Jeremija u učiteljskoj školi u Klužu. Polaznici koji su pohađali samo rumunske tečajeve Miroslav Tomašević i u Bukureštu Olga Mitrov Mošesko, položili su učiteljski ispit 1932. godine u Temišvaru. Može se konstatovati da je od ukupno 62 polaznika sa šest učiteljskih letnjih tečajeva koje je organizovala Eparhijska uprava u periodu od 1920 do 1929. godine, diplomu steklo njih 16 i još dvoje dvoje učitelja koji su završili rumunske tečajeve. Putem letnjih učiteljskih kurseva, održanih u Temišvaru u ukupnom trajanju od 12 godina, iskolovano je svega 18 učitelja, što svakako nije bilo dovoljno za rešavanje pitanja učiteljskih kadrova u školama na srpskom jeziku.

Nova mogućnost za školovanje učitelja za rad u srpskim veroispovednim osnovnim školama otvorila se 1934. godine, kada je na osnovu školske Konvencije otvorena Srpska sekcija pri državnoj učiteljskoj školi u Temišvaru; međutim, to ipak nije bitnije uticalo na poboljšanje stanja u delu pripremanja učiteljskog kadra. Broj učitelja i dalje je bio daleko manji od potreba koje su imale škole, tako da su u srpskim veroispovednim pravoslavnim školama učiteljska mesta popunjavana osobama koje su imale nepotpunu školsku spremu, najčešće monasima i sveštenicima, ali u nekim slučajevima i osobama bez ikakve stručne sprema. S obzirom na to da je školska Konvencija iz 1933. godine predviđala da se do popune nastavnčkog kadra stručnim učiteljima iz Rumunije, mogu privremeno zapošljavati i kontraktualni učitelji iz Jugoslavije u srpskim školama u periodu od 1934 do 1948. godine, radila su 103 kontraktuelna učitelja. To je u jednom kratkom periodu značajno poboljšalo stanje kadrova u srpskim verispovednim pravoslavnim školama, sve do Drugog svetskog rata, kada se veliki broj ovih učitelja vratio u Jugoslaviju, a škole opet, kao i nakon Prvog svetskog rata, ostale bez učitelja.

Pored postojećih objektivnih društvenih okolnosti, nedostatku učitelja značajno je doprinelo slabo interesovanje mladih za učiteljski poziv. Na to su svakako uticali loši materijalni uslovi u srpskim veroispovednim školama, stare školske zgrade, nedostatak nameštaja, udžbenika, osnovnih sredstava za nastavni rad.²⁰ Osim toga, i onako veoma skromna primanja učitelja nisu redovno isplaćivana, a većina crkvenih opština je svojim učiteljima dugovala po nekoliko meseci, pa i godina. U skladu sa zapažanjima

¹⁸ Dopis Ministarstva nastave, br. 101.000/09.08.1929. Navedeni izvor.

¹⁹ *Glasnik*, 1929. IX.6-7.8/ 15.09. 1929, str. 36.

²⁰ Adamov, L. (1945). Naše škole i njihovo pitanje, *Pravda* II, 1945, 62/03.06. 1945.

ma R. Fenlačkog, tadašnjeg eparhijskog školskog referenta zaduženog za kontrolu i nadzor nad školama, loši materijalni uslovi u školama negativno su se odražavali na nastavu i vaspitno-obrazovni rad uopšte, škole sa neadekvatnim zgradama, bez udžbenika i nastavnih sredstava za rad i pre svega, škole bez učitelja, ne mogu dati zadovoljavajuće rezultate.²¹ Uprkos brojnim zalaganjima Eparhijske uprave u pripremanju učiteljskog kadra za rad u srpskim veroispovednim školama nisu ostvareni očekivani rezultati, a stanje u školama bilo je veoma nezadovoljavajuće i bez vidljivog rešenja. Na učiteljskim zborovima, sve više je bilo zagovornika podržavljenja škola, što je i realizovano u skladu sa reformskim procesima školskog sistema u Rumuniji 1948. godine. Školskom reformom iz iste godine ugašene su i poslednje srpske pravoslavne veroispovedne osnovne škole u kojima je nastava izvođena na srpskom jeziku.

Zaključak

U aktuelnim okolnostima, kada dolazi do reformskih promena u sistemu vaspitanja i obrazovanja, kako u okviru Srbije, tako i Rumunije, pripremanje učitelja, posebno za rad sa decom nacionalnih manjina, ponovo postaje aktuelno pitanje. Pripremanje učitelja putem letnjih tečajeva, a kasnije i slanjem stipendista u učiteljske škole u Jugoslaviju, kao i školovanjem u srpskim sekcijama državnih rumunskih učiteljskih škola, imalo je izuzetan značaj, jer su time stvarane mogućnosti da u srpskim školama rade učitelji Srbi, da se nastava organizuje na maternjem – srpskom jeziku. Međutim, pored nastave kao centralne aktivnosti u školi, srpski učitelji su imali i druge složene zadatke, vezane pre svega za vannastavne aktivnosti i organizaciju kulturne i javne delatnosti škole, obeležavanje verskih praznika, pripremanje raznih priredbi i drugih manifestacija koje doprinose očuvanju tradicije i kulture srpskog stanovništva u Rumuniji. U tom smislu, dalja istraživanja ove oblasti zahtevaju razmatranje pitanja uloge vannastavnih aktivnosti u cilju očuvanja tradicije, običaja, kulture i vere srpskog naroda u Rumuniji, kao i adekvatne pripremljenosti učitelja za realizaciju ovih vrednih zadataka u nastavnoj praksi.

Literatura

1. Gavrilović, N i sar. (1994). *Istorija srpskog naroda* (četvrta knjiga, drugi tom). Beograd: Srpska književna zadruga, *Glasnik*, 1929. IX 6-7.8/15.09.1929. Temišvar.
2. Radan, N. M. (2001). Banatski Srbi i njihova naselja u prošlosti i danas, *Književni život*, XLV, br. 1, str. 12–13).
3. Sabljčić, D. (1996). *Srpsko školstvo u Rumuniji 1919-1989*. Demokratski savez Srba i Karaševaka u Rumuniji, Temišvar.

* * *

SUMMER COURSES IN THE FUNCTION OF PREPARING TEACHERS FOR WORK IN SERBIAN RELIIGOUS SCHOOLS IN ROMANIA

Summary: *In the countries in which Serbian people is the minority population, the role of the teacher in Serbian schools is of a great significance for preserving culture, tradition and national identity. During the whole period of its existence, Serbian primary schools in Romania will face the problem of chronic shortage of professionals – teachers. This paper is*

²¹ Fenlački, R. (1945). Na kraju školske godine 1944/45, *Pravda* II, 69/07. 1945.

on the role and significance of summer courses in preparing teachers for work in Serbian religious primary schools in Romania. Studying and analysis of pedagogical documents about preparation of teachers for teaching in the summer courses, we came to conclusion that these data represent significant pedagogical heritage, after all in the part of struggle for preserving continuity in schooling of Serbian teachers in the territory of the present Romania.

Summer courses for preparation of teachers were held in Temishvar in the period 1920 -1929. During six courses, there were 18 candidates who managed to get teachers' diplomas at state teachers' colleges. In this way shortage of professionals was diminished in a way, and teachers' posts were filled with teachers who performed teaching in the mother tongue – Serbian language. Preparing professionals, summer courses gave and immense contribution to preserving Serbian Orthodox schools, at that time for the Serbian population, the only schools where mother tongue was used.

Key words: *summer courses, preparation of teachers, Serbian religious schools in Romania.*

* * *

ЛЕТНИЕ КУРСЫ ДЛЯ ПОДГОТОВКИ УЧИТЕЛЕЙ ДЛЯ РАБОТЫ В СЕРБСКИХ КОНФЕССИОНАЛЬНЫХ ШКОЛАХ В РУМЫНИИ

Резюме: *В странах, где сербский народ представляет меньшинство населения, учитель в сербских школах имеет большое значение для сохранения культуры, традиции и национальной самобытности. В течение всей истории своего существования, сербская начальная школа в Румынии сталкивалась с проблемой дефицита специалистов – учителей. В настоящей работе рассматривается роль и значение летних курсов в подготовке учителей для работы в сербских конфессиональных начальных школах в Румынии.*

При изучении и анализе документации по подготовке учителей для проведения курсов в течение всего лета, мы пришли к выводу, что эти данные представляют собой значительную долю педагогического наследия, особенно в части борьбы за сохранение преемственности в образовании учителей для школ на сербском языке в сегодняшней Румынии.

Летние курсы для подготовки учителей были проведены в Тимишоаре между 1920-1929 ым годами. В течение шести курсов обучено 18 кандидатов, которые смогли получить сертификат учителя государственной учительской школы. Таким образом, в некоторой степени, уменьшалась нехватка кадров, и новые учителя стали преподавать на родном, сербском языке. Подготовкой профессиональных кадров летние курсы внесли свой вклад в сохранение сербских православных конфессиональных школ, которые для сербского населения были единственными школами с обучением на родном языке.

Ключевые слова: *летние курсы, подготовка учителей, сербские конфессиональные школы в Румынии.*